

θρώπινο στοιχείο, τὸ οὐσιώδες πού ἐκφράζει καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ Σολωμὸς χτίζει μὲ θεμέλιο τὴν ἐλευθερία καὶ μέσ' στὰ περιορισμένα του ὄρια τῆς πατρίδας καὶ τῆς θρησκείας Ὁ Σολωμὸς εἶναι ζωντανὸς ἀκόμα, δὲν εἶναι ἀκαδημαϊκὸς οὔτε μύρισε μούχλα τοῦ μουσείου ἢ ποιήσῃ του, ὅπως ἐκείνη, τῷ Παλαμᾷ, καὶ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση μ' ἐκείνη τὴ βαρύγδοιπη τῶν νέων καιρῶν ἢ ἀκόμα ἂν θέλετε τὴν ἄνοστη καὶ ρηχὴ. Λάβωσαν ὅσοι εἶδανε στὸ Σολωμὸ τὸ τέλειο κι' ὅσοι τὸν ἀρνῆθησαν γιὰ τὰ ὑψώσουν τὸν ἑαυτὸ τους. Ὑπάρχουν καὶ στὸ Σολωμὸ ἀδυναμίες πού δύσκολα θαμάζονται, ὑπάρχουν στίχοι καὶ ποιήματα πού πέφτει πολὺ χαμηλά κι' ἄλλα πού σηκώνεται ψηλά. Ὑπάρχει κι' ἐδῶ μιὰ μέση κατάστασι, πού εἶναι μονάχα τὸ κλίμα τῆς ἰδιοφυίας, τίποτα περισσότερο. Ἀλλὰ τὸ νὰ κατακρίνετε ἢ ν' ἀποδοκιμάξετε ὀρισμένα ποιήματα ἢ καὶ στίχους, δὲ θά πει πὼς ἀρνῆσαι τὸν ποιητὴ ἢ τὸν καταδικάζετε. Ὁ κριτικὸς ὀφείλει νὰ μιλάει μ' εὐθύτητα κι' εὐλικρίνεια γιὰ νὰ γίνετα πι-σευτός.

Ἐπαναλαμβάνω, ὅποιοςδήποτε κι' ἂν εἶναι ὁ Σολωμὸς, ἐκεῖνος πού δὲν μπορε-σε νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἢ μᾶς ἔδωσε τὸν καλύτερο ἑαυτὸ του ἢ ἀκόμα τὸ καλύτερο τῆς νεοελληνικῆς ποίησης, εἶναι τόσο σύγχρονος ὅσο κι' ἓνας σημαντικὸς ὀδῆγός καὶ σταθμὸς μᾶς κυρίως γιὰ τὴν ποιότητα καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα μᾶς γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας. Αὐτὸ τοῦλάχιστον δὲ θά μπορούσε νὰ τὸ ἀμφισβητήσε κανεὶς. Ὑπάρχουν μερικοὶ πού λέγουν πὼς δὲν ἤξερε τὴ γλῶσσα, πὼς τὴν ἔμαθε ἀπ' τὸν Τρικυόπη, ὅμως μπορῶ νὰ πῶ πὼς ἐπηραστήθηκε ἀπ' τὸν κρητικὸ κύκλο, ἀπ' τὴ δημόδι κι' εὐρωπαϊκὴ ποίηση καὶ πὼς χειρίζεται ὄχι ἀξίγια τὴ γλῶσσα, μιὰ πού ἐπίμονα σμιλεῦει τὸ λόγο του κι' ἐπιμένει στὴ βαρυστατικὴ ἐπεξεργασία κι' ὄχι ἀσυν-δοσία τοῦ σημερινοῦ ἀναρχοῦμένου καὶ τόσο πεζολογικοῦ λυρικοῦ λόγου. Μὲ λίγα λόγια, ἂν δὲν ἤξερε τὴ γλῶσσα δὲ θά τὴν ἔγραφε ἔτσι ὡραία. Πρῶτοπο αὐτῆς τῆς ποίησης εἶναι ὁ κρητικὸς κύκλος. Εἶναι ἓνας ποιητῆς καταξιωμένος ἀπ' τὸ χρόνο καὶ πολὺ κοντὰ μᾶς ὡς πρὸς τὴν οὐσία ἢ τὸ οὐσιαστικὸ αἶτημα τῆς ἐλευθερίας πού τόσο ἐπικίνδυνα καὶ θάρβαρα δοκιμάζεται στους τραγικοὺς καιροὺς μᾶς. Ὁ Σολω-μὸς μᾶς πλησιάζει ὄχι ρωμαντικὰ τίς πιὸ πολλές φορές ἀλλὰ μὲ τὴ φλόγα καὶ τὸ πάθος γιὰ τὴν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ.

Πὼς βλέπουμε τὸ Σολωμὸ σήμερα

ΚΡΙΤΩΝ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΗΣ

«Καὶ ὕστερα δὲ θέλω νὰ περάσω κανενὸς ἀπὸ τὸν νοῦν πὼς τὴν ὥρα αὐτὴν πού οἱ δικοὶ μᾶς νικοῦν στὸ Μαραθῶνα, ἐγὼ κάθομαι καὶ τραγουδοῦ γιὰ ἓνα δοσκόπουλο ξαπλωμένο πάνω σὲ νεροκρέββατο».

(Ἀπὸ γράμμα τοῦ Σολωμοῦ στὸ Λευδοδίκο Στράνη).

Ἡ παραπάνω ἐξομολόγησι τοῦ Σολωμοῦ μᾶς φανερώνει ἓνα ποιητὴ Ἠγέτη. Αὐτὸ τοῦλάχιστον τὸ ρόλο στοχάζετα νὰ παίξει ὁ Σολωμὸς στὰ χρόνια του, ὅπου ἢ Ἐπανάστασι μέσα του φάνταζε ὡς μιὰ προσπάθεια ἐπανάκτησης ἀπὸ τὴ φυλὴ μᾶς τῆς ἱστορικῆς τῆς συνειδήσεως καὶ σὰ φορέας πνευματικότητας καὶ πολιτισμοῦ ἀνά-μεσα σ' ἓνα θάρβαρο κόσμο, πού ἀνάτρεψε κάθε ἠθικὴ ἀξία καὶ ὑποβούλωσε τὸ συν-άνθρωπο, ἀφαιρώντας του τὴ δυνατότητα νὰ προχωρήσει ἀνεμπόδιστα στὸν ἐξάνθρω-πισμὸ του. Ἠγέτη - διαφωτιστὴ πού ἠ' ἀντλοῦσε ἀπὸ τὸ μεγάλο πυρῆνα τῶν ἀπε-λευθερωτικῶν κινήματων τῆς ἐποχῆς του ἴδεις πού ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά θά δοῦθοσαν

τούς σκλάβους νά ὀρμήσουν γιά τήν ἀποκατάσταση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, ἀπό τήν ἄλλη θά ἔπειθε μέ τή θυσία καί τήν ἐπιμονή τούς Κυρίαρχους τῆς Γῆς, ὅτι κάποτε στή ζωὴ ἐπιπλέουν τὰ περιττώματα καί ὅτι γεμίζει ὁ χῶρος ἀπό δυσσομία. Καί ὅτι τὰ περιττώματα καί ἡ δυσσομία εἶναι αὐτοί. Κι' ἀκόμα ὅτι ἡ κυριαρχία εἶναι σύμπτωμα παρακμῆς καί οἱ κυρίαρχοι ἡ ἴδια ἡ παρακμὴ πλέον.

Αὐτὴ ἡ βιοθεωρητικὴ «ἀλήθεια» τοῦ Σολωμοῦ τὸν ὁδήγησε σὲ μιὰ πνευματικὴ στάση. Σωστὴ στάση ἀπέναντι στοῦ «Χρέος».

Ἐκτός ἀπὸ μιὰ μικρὴ σειρά ποιημάτων πού ἔγραψε στήν ἀρχὴ λυρικῶν καί γεμάτων ρομαντικῶ ἀισθημα, ἡ προσανατολισμὸς τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὴ δημιουργία ἔργου, πού ν' ἀπηχεῖ τὰ προσῶντα τῆς ἐποχῆς του, γίνεται αἰσθητὸς ἀκόμα ἀπὸ τὴ συγγραφὴ τοῦ «Ἕννου εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» καί τὴν ὠδὴ «Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόργκ Μπάιρον».

Ὁ Δάντης καί ὁ Σίλλερ πού ὁ Σολωμὸς τόσο ἐθαύμαζε ξεκινούσαν ἀπὸ τὴν ἴδια κοσμοθεωρητικὴ ἀφετηρία. Δὲν εἶναι περίεργο ὅτι ἡ μυθοπλασία καί ἡ ὄλη δομὴ τῶν ποιητικῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ, αὐτοὺς εἶχε γιά πρότυπα. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ὁ Σολωμὸς φύση καθαρὰ λυρικὴ ταλανίστηκε μέσα στοῦ ἔτοιμο ποιητικῶ προτσές τῶν δασκάλων του καί δὲν πέτυχε τὴν καθήλωση τοῦ γεγονότος στὴν ποιητὴ του, ἀλλὰ τὴν οὐσία του, ἀφήνοντας κενὰ μέσα ἀπὸ τὰ ὅποια ζέφευγαν τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα τῆς ἐμπνευστῆς του. Ἡ ἐπικὴ διαπραγματεύσει τῶν θεμάτων του, ἦταν ἔξω ἀπὸ τὴ δυνατότητά του. *

Τὸ γεγονός τοῦτο τὸν ἀποθάρρυνε πολλὰς φορές, ἴσαμε νά θγάλει ἐκείνη τὴν κραυγὴ, ὅταν φίλος του τοῦ παρατήρησε ὅτι τὸ ἔθνος θά δέχονταν καλύτερα ἕνα ποίημα ἔθνικόν : «Τὸ ἔθνος πρέπει νά θεωρεῖ ἔθνικόν ὅτι εἶναι ἀληθές».

Ποῖο εἶναι τὸ «ἀληθές» στοῦ Σολωμοῦ; Τὰ ποιήματα γιά τὸ «θωσκόπουλο», τῆς «Ξανθοῦλας», τῆς «Ψυχούλας» ἢ τῆς «Ἀγνώριστης» ὅπου ἡ εἰλικρίνεια τοῦ αἰσθηματος δὲν ἀμφισβητεῖται; Δὲν ἀντιφάσκει τὸ γράμμα πρὸς τὸ Λ. Στράνη μὲ τὴ δήλωση ὅτι : «τὸ ἔθνος πρέπει νά θεωρεῖ ἔθνικόν ὅτι εἶναι ἀληθές»; Ἡ ῥήσι αὐτὴ, ὅσο γερὴ κι' ἂν φαίνεται σὰ στοχασμὸς, μήπως εἶναι μιὰ διέξοδος ἀπὸ τὸ φράγμα μιᾶς ἀδυναμίας γιά τὴν ὀλοκλήρωσι συνθέσεων προσῶντατισμοῦ ποιητικῶν μονάδων μέσα στίς ὁποῖες θά ἔπρεπε νά χωρέσουν τὰ σύγχρονα ἀνέκδοτα; Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Ὁ Σολωμὸς ἐπεδίωξε νά γίνει ποιητὴς ἔθνικός, δηλ. προβληματικὸς καί κήρυκας μεγάλων ἠθικῶν μηνυμάτων καί πέτυχε νά καθηλώσει τὰ ἰδανικά του σὲ κορυφαῖες λυρικές στιγμῆς, διασπασμένες, πού ἴσως δὲν θά πραγματοποιιοῦνταν ἂν δὲν ἀποφάσιζε νά παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ ἀφηγηματικὸ στοιχεῖο. Σὲ τελικὴ ἀνάλυσι πέτυχε αὐτὸ πού μπορούσε ἕνας μεγάλος ποιητὴς, κάτω ἀπὸ τὴ συνθήκει πού ἀποφάσισε νά ἐργαστεῖ καί κάτω ἀπὸ τὴν πῆσι τῶν προβλημάτων πού ἤθελε νά προβάλει.

Τὸ θέμα μᾶς εἶναι ἂν ὁ Σολωμὸς ἔχει σήμερα μιὰν ἀνταπόκρισι. Ἄν λειτουργεῖ ἡ ποίησί του στίς σύγχρονες συνειδήσεις ὡς ἠθικὸ περιεχόμενο καί ὡς αἰσθητικὸ μαζύ. Ἄν δηλ. προεκτείνεται ἡ βιοθεωρία του γιά τὸ ρόλο τῆς ποίησις σ' ἕνα κόσμο πολὺ μακρυνὸ πού ἡμῶς εἶναι ἀπαράλλαχτος μὲ τὸν κόσμο γιά τὸν ὅποιο ἔγραψε τὴν ποίησί του καί τὸν ὅποιο ἐξέφρασε τότε μὲ τὴν γνωστὴ μᾶς ποιητικὴ ἀκρίβεια.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφισβόλια ὅτι ὁ Σολωμὸς εἶναι τὸ ἴδιο ζωντανὸς σήμερα, ὅσο καί ὅταν ζοῦσε καί ἔγραφε τὸ ἔργο του. Τὸ ἔθνος μᾶς δὲν ἀνδρώθηκε ἀκόμη σὲ στέρεο γαιοπολιτικὸ ὄργανισμὸ, ὀπλισμένο καί ἀτρωτο. Συνεχίζει τὸς ἀγῶνες ἐπιβίωσις μὲ τὴν ἴδια τόλμη καί διάθεσι ἀπέναντι σὲ ἄλλους ἐχθρούς, πού τὸ ἐπιβουλεύονται καί τὸ φθείρουν. Μὲ νεκρούς μέσα στοῦ κάστρο καί ἔξω ἀπ' αὐτὸ καί ζωντανούς πού τὸ ἴδιο τὸς βασανίζει ὁ «Ἀπρίλης» καί ὁ «Ἐριωτάς» τὴ στιγμὴ τοῦ ἔσχατου κινδύνου. Μὲ ταπεινώσεις τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας ὡς ἐκείνες πού ὑπέστησαν οἱ σύγχρονοι τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τοῦς μέσα καί τοῦς ἔξω κατακτητές.

Αὐτὰ γιά τὴ ἠθικὴ προεκτάσει τῆς ποίησις τοῦ Σολωμοῦ στοῦ σήμερα. Ὅσο

για το αν μας μεταδίδεται το ποιητικό μήνυμα μέσα από τη μορφή του, όπως την έπλασε ή σολωμική πνευματική υπευθυνότητα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι μια τέτοια μορφή, δουλεμένη με τα στοιχεία της ποιητικής άφαιρέσης ως το έσχατο ανέκδο θ-ριο, με την υποβλητική δύναμη των εικόνων και την έσωτερική δομή του λυρισμού της, ή ποιηση αυτή έφορμά σήμερα με την τελειότητα της στους χώρους της πύδ ά-κραίας αφαιρετικής έκφραστικής, με τη διαφορά ότι σήμερα, σε μερικές περιπτώσεις, και έξω και έδω, επιδιώχθηκε μια μορφική φροντίδα σε βάρος της ποιητικής ουσίας, όπου στο Σολωμό υπάρχει σά δίδαγμα μεγάλης τεχνικής δύναμης, συναίρεσης του άπτου με το άυλο, του πράγματος με την άκτινοβολία του νόηματος του.

"Αν μάάλιστα λάδουμε ύπ' όψη μας ότι ή σημερινή ποίηση, σε άλλες περιπτώ-σεις προτιμά τη ρεαλιστική μετάδοση των ιδεών ή την άπεικόνιση της πραγματικό-τητος του κόσμου μας με πολύ λιγότερο ενδιαφέρον για το λόγο, την άκρίβεια και το σωστό μουσικό θηματισμό των έκφραζομένων, ή ποίηση του Σολωμίου μάς διδάσκει πώς πρέπει να ακούσουμε την μεγάλη φωνή του «Χρέου» χωρίς να άγανακτήσουμε μέσα στον έκκωφαντικό θόρυβο των άμεταουσίων κραυγών για σωτηρία, πού εκβάλλει ένα μέρος της σύγχρονης προστακτικής ποίησης, γιατί ή δικαιοσύνη άπαιτεί να έπισημάνουμε και τις εξαίρέσεις στον τομέα τουτον.

* Βλέπε: Μηνά Δημάκη: Λογοτεχνικά δοκίμια: Άθήνα 1969 σελ. 135: Το άποσπασματικό έργο του Σολωμού.

Δ. ΔΟΥΚΑΡΗΣ

«Ύμνος εις την Έλευθερίαν»
 ή μεγάλος σημερινός λόγος,
 ή Σολωμός
 καθαρός λυρισμός, έλλογος
 λόγος, Ύμνος και Πράξη
 ή Σολωμός
 ίαχές κινδύνων, αίμα και πάθος,
 δόξα του λόγου, Ιερέας
 Έλπίδας σημερινής
 ή Σολωμός
 άθλημα μέγιστον της Έλευθερίας,
 κόσμημα μέγιστον
 Εύθύνης και Γλώσσας.
 Διδάσκαλός μας σημερινός
 μέγιστος
 ή Διονύσιος Σολωμός.

Ν. ΚΑΡΟΥΖΟΣ

Κοινή γλώσσα, του λαού της Ελλάδας ή γλώσσα: κοινότητα ψυχών: κοινή άλήθεια. Σ' αυτή την άδιάσπαστην ένότητα λειτουργούτανε μ' ειλάδεια ή Σολωμός, προσφέροντας το πύδ σωστό δίδαγμα της νεοελληνικότητας, την πύδ σωστή κατεύ-θυνση για τον έλληνα άνθρωπο, πού ξεκινώντας άπ' την όρφική παράδοση και τον Όμηρο φτάνει κάποτε στην Όρθοδοξία. Η σολωμική διδασκαλία - ποίηση έπιτρα-γίζει δλάκερη τούτη τη διάρκεια όσο τίποτ' άλλο, την ώρα πού το Γένος κάνει πό-λεμο κι άναγκά τη λευτεριά του, την τόσο ματοδαμμένη, σηκώνοντας τη γλώσσα του λαού στο ίδιο ύψος μ' εκείνο της έλευθερίας. Έν τούτοις, ή παρουσία του Σολωμού στην εποχή μας, «όπουδ' έρμιά και σκοτεινά και το θανάτου στίσι», δεν έχει και δεν μπορεί πιά να έχει το πραγματικό της νόημα, είν' άπλώς κειμηλιακή, κάτι σαν